

Alexey K. Klyuev¹
Ural Federal University,
School of Public Administration and Entrepreneurship
Ekaterinburg (Russia)

Uroš V. Šuvaković²
University of Belgrade, Faculty of Education,
Department of Philosophy and Social Sciences
Belgrade (Serbia)

Anna P. Bagirova³
Ural Federal University,
School of Public Administration and Entrepreneurship
Ekaterinburg (Russia)

Tatiana S. Kozitsina⁴
Ural Federal University
Ekaterinburg (Russia)

364.662
Original scientific paper
Submitted 13/10/2025
Accepted 28/10/2025
doi: [10.5937/socpreg59-62133](https://doi.org/10.5937/socpreg59-62133)

THE SOCIAL SPACE OF POVERTY AS AN OBJECT OF SOCIOLOGICAL ANALYSIS^{5 6}

Abstract: The article explores the conceptualization of the “social space of poverty” and its relevance for contemporary sociological analysis of poverty. A scoping review of international (Web of Science) and national (RSCI, SCIndexs) publications was conducted to identify prevailing theoretical and methodological approaches — social exclusion, capability approach, welfare regimes, institutional theory, co-production, and social space. Bibliometric analysis reveals that, despite its relatively limited quantitative presence, the social space concept demonstrates high disciplinary relevance: its citation impact and Hirsch index are significantly higher in sociology journals compared to the broader interdisciplinary field. Using the bibliometric tool VOSviewer, the study maps the structural

¹ a.k.klyuev@urfu.ru; <https://orcid.org/0000-0001-8042-0619>

² uros.suvakovic@uf.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-2141-8698>

³ a.p.bagirova@urfu.ru; <https://orcid.org/0000-0001-5653-4093>

⁴ tatiana.kozitsina@urfu.ru; <https://orcid.org/0000-0002-0504-2643>

⁵ The study (in the part prepared by Alexey K. Klyuev, Anna P. Bagirova and Tatiana S. Kozitsina) was supported by the Russian Science Foundation under grant № 25-28-01542, <https://rscf.ru/project/25-28-01542/>

⁶ The writing of this text (in the part prepared by Uroš V. Šuvaković) was funded by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia according to the Agreement on the transfer of funds for scientific and research work of the teaching staff at accredited higher education institutions in 2025 (Record number: 451-03-137/2025-03/200138 signed on 27 January 2025) received by the University of Belgrade — Faculty of Education.

clusters and semantic dynamics of poverty research, showing a shift from macro-structural categories (exclusion, inequality, paternalism) toward agency-oriented approaches that emphasize subjective experience and strategies for overcoming poverty. The paper argues for the introduction of the analytical category “social space of poverty”, integrating structural, resource-based, and agentic dimensions and reflecting the transition from static representations of poverty toward a procedural perspective focused on individual and collective pathways of overcoming deprivation.

Keywords: poverty, social space, bibliometric analysis, VOSviewer, agency

INTRODUCTION

Poverty remains one of the key social challenges of our time for many countries, determining the importance of research in this area. Despite a long history of study, the conceptual and theoretical understanding of poverty continues to be the subject of scientific debate. In different periods, one can observe the development and transformation of research approaches: from economic and statistical measurements and monetary indicators to sociological concepts that consider poverty in the context of social exclusion, agency, opportunities and institutional constraints.

The modern research field is characterized by high fragmentation and interdisciplinarity. Economics, sociology, political science, social policy, demography, urban studies, and philosophy of action offer their own analytical optics. At the same time, there is a growing need for approaches that can combine the analysis of material constraints, structural conditions and individual strategies of action. This is due to a change in the nature of poverty itself: from a stable state of deprivation to dynamic processes of inclusion and exclusion, resource search, adaptation trajectories and strategies for overcoming poverty.

In recent years, special attention has been paid to models that consider poverty as a complex social space — a dynamic field of interactions between individual agents, local communities and institutional structures. However, this approach has not yet received systematic analytical study and is often used in fragments. In addition, there is no comparative analysis of how this concept and other key theoretical frameworks (such as social exclusion, capability approach, welfare regimes, institutional theory, co-production) are represented in the international and national scientific field.

In these conditions, there is a need to systematize the accumulated research and identify trends in their development. To solve this problem, the article conducted a scoping review of the corpus of publications devoted to the study of poverty, with a focus on their theoretical and methodological foundations. This approach allows not only to map existing concepts, but also to identify research “white spots” that hinder a holistic understanding of poverty as a multidimensional social phenomenon. The review focuses on two interrelated research questions: (1) what theoretical frameworks and key concepts are applied to the study of poverty in international (WoS) and national (RSCI, SCIndex) publications; (2) what are the similarities and differences between international and national approaches. These questions determine the composition of the survey and the choice of analytical optics.

The empirical base of the review is formed from three sources: Web of Science, SCIndeks and RSCI/elibrary.ru. The selection criteria include: publications in peer-reviewed journals, a focus on a high citation rate, the explicit presence of a theoretical/conceptual framework for poverty analysis, and a link to sociological (or interdisciplinary) issues. Works of a purely economic and statistical profile without conceptualization and materials outside the socio-humanitarian field are excluded. This ensures the theoretical focus of the review and the comparability of the results. Analytical logic includes: qualitative grouping of works by theoretical framework; comparative analysis of the international field (WoS) and national corpus (SCIndeks, RSCI). The review will provide an opportunity in the following sections to conduct a scientometric⁷ analysis to map the conceptual framework of theoretical concepts of poverty research, including using VOSviewer visualization tools to identify structures and “white spots” in understanding the social space of poverty.

As already noted, the problem of poverty is actively discussed in the global scientific community by representatives of various research fields. F. Ferraro et al. propose to rethink the solution of global world problems through the prism of Institutional theory (Ferraro, Etzion & Gehman, 2015). Similarly, Smith et al. propose to approach the problem of poverty through the social mission of commercial enterprises, based, among other things, on Institutional theory (Smith, Gonin & Besharov, 2013). Also, poverty is strongly linked to social policy: W. Oorschot and C.A. Larsen use the Welfare regime theory to show the impact of various social security regimes on the perception of low-income groups, on the adoption of laws and programs concerning low-income citizens (Van Oorschot, 2006; Larsen, 2008). Then, the poor can be considered from the point of view of the theory of social exclusion: the social isolation that the poor may fall into affects their economic decision-making (Pereira, 2018), affects their political decisions (Bayat, 2000) and life in society (Lucas, 2012). Of course, approaches to quantifying poverty are also important. An urgent problem is the method of identifying the poor, which can be based on various theories. One approach to measuring poverty is based, among other things, on the use of the Capability approach theory, for example, as shown in the articles by S. Alkire et al. (Alkire & Santos, 2014; Alkire & Foster, 2011).

Sociological research of poverty and its social spread in Yugoslavia and in Serbia has a long tradition. Except for the sociological research of this question in the period between the two world wars – whereas one study specifically addressing the diseases of poverty (Vidaković, 1931) in the year of its publication immediately won the first award of the Serbian Royal Academy for the field of sociology (Mitrović, 2013, p. 337) – in the period of Yugoslav socialism (1945-1990) it was neither socially nor ideologically acceptable to write directly about poverty, so that different terminology, “adapted” to the Marxist theory was used, the euphemist vocabulary that was ideologically acceptable at the time. Nevertheless, researchers deal with social inequalities, social stratification, for a socialist society too distinct differences in salaries, caused by regional inequalities (see Golenkova, 1984, p. 36; Golenkova, 2022, p. 46) and, in the later stage of socialism, even write about the

⁷ Some Serbian authors use the Serbian translation of this term (наукометрија in Serbian =наукометрия in Russian), instead of the internationally accepted one. However, we believe that the term scientometrics has already become so well-established that using the translated term only creates confusion. This does not mean that we should not develop our own scientific terminology, and this example shows how far behind we are in this work in Serbia (Šuvaković, 2024, pp. 124-125).

“class conflict” between the city and the village in the developing countries, which resulted in rural “poverty, or indigence as a permanent phenomenon” in those countries. For these conclusions, they used the concept of “urban domination” developed by Michael Lipton (see Begović, 1986, p. 28) and the results of all that research were published in scientific, sociological journals (see Petrović & Marković Savić, 2018).

In Serbia’s national data base about scientific journals – the Serbian Citation Index⁸, in the observed period (2010–2025), 162 scientific articles were published which in their keywords have the word “poverty”, 49 of them being sociological papers. However, as many as 23 of these papers were published in the same thematic issue of the journal *Sociološki godišnjak / Sociological Yearbook* (2015) published by the Sociological Society of the Republic Srpska. These are articles deriving from the release of the scientific conference held in Pale (the Republic Srpska). Previously the same journal had published another paper with this keyword (Dimitrievska, Simonovska, 2013). Moreover, five more scientific papers were published in the thematic issue of the scientific journal *Politeia* (2012) from Banja Luka (the Republic Srpska) and, independently of the thematic issue, another paper was published in the same journal (Šijaković, 2018), while remaining 19 scientific sociological papers about poverty were published in different journals in Serbia. Therefore, 30 out of 49 sociological scientific papers about poverty were published in the Republic Srpska (Bosnia and Herzegovina) at the beginning of the observed period. As for the journals published in Serbia, the largest number of sociological papers that contain “poverty” as a keyword is the *Sociološki pregled / Sociological Review*, a total of 8 paper, 2 of which deal with the aspects of poverty in other countries – Bulgaria (Jeliazkova, 2021), Portugal (Monteiro, 2020). Considering the idea and practice of “gated communities” in the USA and some EU countries, in which the privileged layer of wealthy residents is freed from even the slightest insight into poverty and encounters with poor residents of large cities, the work of S. Đorđević (Đorđević, 2022) is most directly connected to the concept of the relationship between poverty and social space. Remaining sociological papers were published in other scientific journals published in Serbia⁹.

The only sociological journal that is published in Serbia and is found in the Web of Science base, namely in the Emerging Sources Citation Index, is the journal *Sociology*. During the observed period, this journal published only two papers (Janković, 2013; Pavićević, Ilijić, 2022) in which “poverty” is mentioned among the keywords. However, it can be claimed that in some of the papers the issue of poverty is actually discussed, but within the concept of “social exclusion” (e.g., Tomić, 2012) or by applying an ethnographic approach and the concept of precariat on the example of single mothers in Lithuania (Lapinske, 2018).

According to this, during 15 years, in Serbia only 21 sociological scientific papers were published containing “poverty” as a keyword.

⁸ The government stopped paying the subscription for it after 2015, so that today it does not include all scientific journals published in Serbia, but only those paying for this service in order to ensure visibility. This fact represents a limiting factor in our research.

⁹ *Demografija / Demography* (3 papers), *Teme / Themes* and *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini / Collection of Works of the Faculty of Philosophy in Priština* (2 respectively), *Kultura / Culture*, *Baština / Heritage*, *Godišnjak Učiteljskog fakulteta u Vranju / Yearbook of the Faculty of Teacher’s Education in Vranje* and *Facta universitatis - series: Philosophy, Sociology, Psychology and History* (1 paper respectively).

If we tried to establish a theoretical basis for researching poverty, we could say that it is not possible to determine a single predominant one, whereas there is absolutely no doubt about the existence of a clear ideological tendency to turn the debate about poverty into a debate about exclusion, which has already been established before us (see Milošević, 2015, pp. 32-33), so we only add that it is the need for euphemistic expression inside the EU, from where this term derives and has been broadly accepted without sufficient critical consideration. Different studies took as their theoretical starting points both Marxist (Šijaković, 2018) and neo-Marxist approaches (Mitrović, Zaharijevski, 2015; Novaković, 2013; Novaković, 2015), particularly when exploring the consequences of transition (as peripheralization, see Šutović, 2015), via theories of social exclusion in general (Jelić, Kolarević, 2016), because of unemployment and life in underdeveloped rural environments (Jelić, Jovanović, 2015; Nečiporenko, Zazulina, Samsonov, 2015) and marginalization and deprivation of different social groups – refugees and internally displaced persons (Radovanović, Obradović, 2022), ethnic groups (Milošević Šošo, 2015; Marković Krstić, 2016), the elderly (Dinić, 2015), the concepts of the underclass applied to permanently unemployed persons and Roma (Miladinović, 2014) and the “poverty culture” (Koković, 2012) and theoretical dilemmas regarding these concepts (Janković, 2013) to considering poverty from the positions of social conflicts (Šljukić, Šljukić, 2015; Mitrović, Veličković, 2015), feminist positions and gender relations (Popov Momčinović, 2015). In addition, poverty has also been considered from the perspective of social demography (Bobić, 2019; Miletić Stepanović, Popović, 2019; Poljak, 2022), as well as victimology (Ljubičić, 2014) and neoliberal penalty (Pavićević, Ilijić, 2022). Furthermore, several papers are dedicated to methodological questions of researching poverty and relations with “social exclusion” (Zubac, 2020; Savić, 2015; Stojšin, 2015).

It is possible to see that during the observed period poverty was insufficiently researched, especially if we know that poverty is a general characteristic of the countries in transition, such as Serbia (see Šuvaković, 2016: 141, Mitrović, 2012, pp. 143-153) and Republic Srpska, whereas it was explored on a larger scale in the first five years (2010–2015) and then interest in publishing papers on this topic decreased; even when those papers were published, they were not related to the mainstream, but to the topics from the contact of sociology with other, borderline disciplines.

Highly cited Russian publications that present research on poverty issues can be divided into three groups, depending on the level of description of the theoretical background of the work. The first group includes studies where the theoretical framework is clearly fixed and consistently decomposed into measurements, and the design and data are consistent with the stated optics. So, in the article on household income and expenditure, the authors base the analysis on two sources (official statistics and microdata from sample surveys) and directly compare the series, keeping the focus on indicators of well-being and poverty, which sets a transparent welfare framework and ensures reproducibility of estimates (Ovcharova & Popova, 2013). The study implements the traditional monetary approach to poverty.

The Capability Approach has become a key alternative to the traditional monetary and income analysis of poverty. It focuses not on how much a person earns, but on what real capabilities they have to live a decent life. The capability approach is implemented in Russian research through an integral index (health, education, income, demography) and inter-regional comparisons (Rimashevskaya, Bochkareva, Migranova, Molchanova & Toksanbayeva, 2013).

The study of socio-demographic risk factors of poverty demonstrates an approach to understanding poverty at the intersection of economic sociology, demography and social policy. Proponents of this concept consider poverty not just as a result of low incomes or lack of opportunities, but as a consequence of the position of a person or household in the social and demographic structure of society, operationalized through signs of health, age, type of settlement and family composition (Lezhnina, 2010).

The second group includes works that purposefully combine several theoretical approaches and levels of analysis. The study of the “lower class” uses both statuses and resources, as well as indices of accessibility to “effective employment” and belonging to the deprived strata. This methodological design allows the authors to achieve a non-trivial operationalization of the “social space” in the labor market based on resource/structural and functional approaches (Tikhonova, 2011). The authors of another study rely on the institutional theory of precarization in their analysis of employment instability, but expand it with legal and regional cross-sections (typologies of non-standard employment, concentration of temporary employment in oversupplied regions, references to the European debate on welfare regimes), thereby linking institutions, stratification and poverty (Bobkov, Chernykh, Aliev & Kurilchenko, 2011).

In some cases, researchers integrate the measurement of poverty with the socio-psychological mechanisms of its acceptance/rejection (Mareeva & Tikhonova, 2016). Of considerable interest in this group of works trying to overcome the limitations of traditional approaches to poverty research is the attempt to expand the classical European concept of social exclusion into a multi-level analysis of practices, offering an applied synthesis of theory, policy and interventions (Sheremet, 2022).

The last group consists of publications dominated by descriptive statistics and normative generalizations with a weak fixation on the theory of poverty as such. The review of the “main trends in inequality” uses well-known facts and global theses (shares of the top 1%, regional differentiation), but does not indicate an explicit theoretical framework and causal model, remaining mainly narrative (Shaidulina & Stepanova, 2020).

Similarly, the work on “threats to the realization of national interests” places poverty in the normative framework of economic security and is based on the official poverty line, without developing a special theory of poverty/inequality and their mechanisms; conclusions are based on general correlations and definitions from strategic documents (Erokhina, 2020).

As a summary, we note that poverty continues to be a complex and multidimensional social phenomenon that does not have a single integrated theoretical paradigm of analysis. The modern research field is characterized by high interdisciplinarity and conceptual fragmentation: along with classical monetary and economic-statistical approaches, concepts of social exclusion, capability approach, institutional theory, models of welfare regulations and co-production are used. The lack of a coherent analytical framework makes it difficult to form a comprehensive understanding of poverty that can combine material constraints, structural conditions, and agency strategies. There is a shift in scientific discourse from static models of deprivation to procedural interpretations of poverty, emphasizing the dynamics of inclusion and exclusion, adaptation strategies, and institutional interactions, but these approaches have not yet been systematically integrated with established theoretical frameworks.

National research traditions demonstrate asymmetry in relation to the international field. In Serbian studies of poverty, there is a theoretical dispersion and a weak stability of the analytical framework: Marxist/neo-Marxist interpretations, concepts of social exclusion, stratification and “culture of poverty”, legal and victimological approaches, as well as fragmentary attempts at institutional and spatial analysis coexist side by side. There is rarely a consistent causal model between them that combines material constraints, institutional conditions, and agency strategies of households. The volume of publications is quantitatively limited and occasionally “clustered” around thematic issues and conference collections, which reduces the cumulativeness of knowledge, complicates replication and weakens the connection of local cases with international discourse.

Russian studies are closer to the international “core” in key theoretical foundations — distributional, capability, social exclusion, and institutional precarious approaches - but they are distinguished by an emphasis on territorial differentiation of poverty, legal and regional aspects of precarization, and an effort to integrate classical models with applied tools of social policy and analysis of non-standard employment.

Collectively, both Serbian and Russian studies are characterized by a methodological deficit: key concepts are used unevenly, interdisciplinary connections are poorly developed, and comparability of results is limited.

Insufficient coherence of the conceptual framework and weak integration of interdisciplinary approaches hinder the development of systems research. Under these conditions, the use of the scoping review strategy seems methodologically justified and most appropriate, since it allows us to systematize and classify the theoretical framework of poverty research, identify their evolution, the degree of conceptual integration and existing research gaps. The use of scientometric analysis with visualization of network structures using VOSviewer) creates an opportunity to map key concepts and their interrelationships, as well as form a methodological basis for the further development of integrated models of poverty analysis as a social space.

RESEARCH METHODS

The scientometric analysis of the problem of poverty was carried out on the basis of the international Web of Science citation database (SSCI). The analysis algorithm is shown in [Figure 1](#).

The analysis was carried out for the following groups of publications:

1. Publications of all years and all subject areas indexed in the Web of Science and mentioning in keywords one of the above theories of poverty research. To analyze this group of publications, the following indicators were calculated:

- the number of publications with each of the six theories listed in keywords;
- the year of the first indexing of the article with the indication in keywords for each of the six theories;
- the number of citations (without self-citations) of articles in which each of the six theories is listed in keywords;

Average number of citations per article;

H is an index of publications in which each of the six theories is listed in keywords.

2. Publications of all years of the subject area “Sociology” – since the beginning of indexing, in the context of the six theories listed above, used to study poverty. The following indicators were calculated for the analysis:

- the number of publications from the subject area of “Sociology” with an indication in the keywords of each of the six theories;
- the share of publications in the subject area of “Sociology” in the total number of publications;
- the year of the first indexing in the subject area “Sociology” of an article with an indication in keywords for each of the six theories;

3. Publications indexed in the Web of Science (SSCI) in the subject area “Sociology” for 2010-2025 - in the context of six theories used to study poverty. The following indicators were calculated for the analysis:

The number of publications from the subject area of “Sociology” for 2010-2025, with an indication of each of the six theories in the keywords;

The share of 2010-2025 publications in the subject area “Sociology” in the total number of publications in the subject area;

Number of citations (without self-citations) of articles from the pre-project field “Sociology” in 2010-2025, in which each of the six theories is indicated in keywords;

The average number of citations of articles from the subject area “Sociology” per article in 2010-2025.;

H-index of publications in which keywords indicate each of the six theories in the subject area “Sociology” for 2010-2025.

Next, the TOP 5 most cited articles in each theory were highlighted for analysis, for which it was considered:

1. Average citation in all subject areas and separately in the subject area “Sociology” - for the entire period of indexing and for 2010-2025;

2. The level of penetration of highly cited articles in the subject area of “Sociology” into the TOP 5 highly cited articles from all branches of science - for the entire period of indexing and for 2010-2025. This indicator was proposed by us to measure the presence among the most cited articles of those articles that relate to the subject area of “Sociology”.

To analyze keyword connectivity in poverty publications, we used the VOSviewer scientometric tool, which allows clustering and network analysis of bibliometric information. This method is quite often used in science. The clustering algorithm in VOSviewer generates groups automatically based on the frequency of common use of terms, and does not take into account their meaningful context.

RESEARCH RESULTS

The results of the scientometric analysis conducted according to the Web of Science data are presented in [Table 1](#).

The data demonstrate that of all the theories used by scientists to study poverty, social exclusion is the most common, and social space is the least popular. If we consider the poverty studies presented in sociological journals, the situation changes. Social exclusion is still the leader here, but social space demonstrates the highest level of penetration into

sociology: of the five most highly cited publications using this theory, three belong to the subject area of "Sociology". This is repeated both throughout the entire analysis period and over the past 15 years. According to all other theories, this indicator is much lower: for capability approach, this level is 20%, while for other theories it is zero.

There are also a number of other arguments confirming the highest "sociologicity" of the theory of social space in comparison with others for studies of poverty. Comparison with other theories shows that the theory of social space has the smallest number of publications, the lowest citation rate and the lowest Hirsch index in journals of a wide range of sciences. However, scientometric indicators are increasing dramatically in journals of the sociological spectrum: firstly, the theory of social space has been leading in terms of the average number of citations within the field of Sociology over the past 15 years (the average citation is 62.7, while for half of other theories it does not exceed 20); Secondly, the average number of citations per article in sociological journals over the past 15 years has been almost twice as high as the average number of citations in the Web of Science as a whole (62.7 versus 32.8). According to other theories, we see the opposite picture, when the average citation in all subject fields is higher than in the subject field of "Sociology" (theories of Welfare Regime, Capability approach, Social Exclusion and Co-production), or only slightly below it (Institutional theory).

Thus, for the study of poverty, the theory of social space can be considered as the most free from researchers of non-sociological sciences and as the most strongly "penetrated" into sociological science in the last 15 years.

A deeper analysis conducted using the VOSviewer tool, shown in Figures 2-5, presents the results of an analysis of the structural field and the evolution of the application of social space theory in poverty research.

Figure 2, based on 64 publications in different subject fields with the keywords "poverty" and "social space", is a map of the co-occurrence of keywords. Five blocks are defined on it:

- practice, agency, time is a theoretical and conceptual cluster focusing on the categories of social theory and philosophy of action;
- access, experience, healthcare — a field related to social policy and access to resources, primarily medical;
- health, housing, neighbourhood, social interaction — research on the impact of the living environment, housing conditions, and social environment on inequality and quality of life;
- change, development, opportunity, work — a cluster of socio-economic dynamics related to labor, employment, and development;
- exclusion, marginality — a block about social exclusion and marginalization.

These clusters reflect statistical relationships between terms and show that the study of poverty and social space is structured around several overlapping thematic areas, from theoretical and conceptual discussions to applied issues of health, employment, and social exclusion. Due to the limited sample size (64 publications) and the interdisciplinary nature of the topic, the clusters obtained should be considered as indicators of semantic proximity that require additional interpretation. The clusters obtained are generally thematically adequate and reflect key research areas on poverty and social space. The blocks of theoretical and conceptual categories, studies of the urban environment and topics of social marginalization are most correctly identified. At the same time, clusters related to

access to resources and socio-economic changes are less homogeneous, which indicates their interdisciplinary and more “diffuse” nature.

Figure 3 shows the evolution of theory in articles from all subject areas. Based on the time Map, we can talk about the following trends:

Early publications mainly associated poverty with material and structural conditions — poor housing, disability, poor health, and social exclusion;

Subsequent work focused on access to healthcare, neighborhood characteristics, and social interaction;

More recent research has shifted attention to subjective experiences, family and work environments.

The latest publications focus on opportunities and agency, reflecting a shift towards individual strategies for overcoming poverty.

Figure 4, based on 15 publications in the sociological subject field with the keywords “poverty” and “social space”, shows that the following clusters are clearly defined in these articles:

- policy, attempt, social exclusion, change, participation, effort, education market — studies of public policy, participation, education and inequalities;

- healthcare, marginalisation — the link between poverty and access to health services and the processes of marginalization;

- perspective, evolution — emphasis on changes in individual perspectives and trajectories;

- liberal paternalism, negative sociodicy, marginality is a critical and theoretical block related to the discourse of paternalism and sociodicy.

Finally, Figure 5 shows the evolution of the theory of social space in the articles of the sociological research field. According to the presented map, the development went from associations of poverty with exclusion, policies to reduce inequality, categories of negative sociodicy and liberal paternalism, to an emphasis on accumulating individual experience, efforts to overcome poverty, and personal perspectives.

DISCUSSION

The scientometric analysis conducted by groups of publications indexed in the Web of Science (SSCI) and presented in Table 1 suggests a number of reflections.

The most widely used theory in interdisciplinary research is social exclusion. The high frequency of its application and stable presence in various scientific fields may indicate that this concept acts as a kind of universal explanatory tool. At the other extreme is the theory of social space, which demonstrates the lowest rates of representation in an interdisciplinary context.

A comparison of citation rates by theory suggests a different level of their resonance. As the results of the analysis show, for most concepts (for example, capability approach or welfare regime), the average number of citations is higher in interdisciplinary journals than in sociological ones. In contrast, the theory of social space demonstrates the highest rates precisely in the sociological segment. A similar pattern is observed when comparing the Hirsch index. For the theory of social space, it remains low in a broad interdisciplinary

context, but increases significantly within the framework of sociology. On the contrary, other concepts either show a decrease in importance during the transition to the sociological field, or they maintain stable but average indicators.

Thus, we can say that although this theory lags behind competing concepts in quantitative terms, in qualitative terms it turns out to be the most significant for the sociological analysis of poverty. This confirms that social space is not a universal, but a specialized concept that has high value precisely in a disciplinary context.

The analysis allows us to build the following classification of theories of poverty study:

1. Universal (social exclusion, capability approach, welfare regime) — widely used and in demand in various disciplines, but they do not have high research significance in sociology.

2. Balanced (institutional theory) — maintain comparable positions in both interdisciplinary and sociological journals, but do not show sharp jumps in citation or concentration of publications.

3. Specialized (social space) — limited in quantitative indicators in the interdisciplinary field, but demonstrate maximum research value, expressed in high citation and concentration of the most significant publications in the sociological segment.

Thus, the data of scientometric analysis show that the theory of social space occupies a unique place in the study of poverty: it does not claim interdisciplinary universality, but it is within the framework of sociological science that it shows the greatest conceptual significance. This allows us to consider it as the most promising basis for designing a new approach to poverty analysis, in which poverty is understood as a multidimensional social space that includes institutional frameworks, resource constraints, and agent-based strategies of actors.

The clusters identified in [Fig. 2](#) allow us to characterize the ongoing process of transformation of the concept of “social space” as follows:

- thematic disciplinarity of research: a combination of sociology, urban studies, medicine, philosophy;
- there is a multi-level approach that covers the issue of poverty both at the macro level and at the level of individual practices;
- there are new research focuses: agency, temporality, marginality, and others.

The dynamics of the field's development ([Fig. 3](#)) demonstrates the transition from the analysis of structural constraints to the study of individual practices and resources for overcoming poverty, which radically changes the established research tradition.

It should be noted that in the body of publications related to the sociological field ([Fig. 4](#)), clusters are formed more clearly, and the time map within sociology ([Fig. 5](#)) demonstrates the transition from the analysis of macrostructural categories (exclusion, policy of reducing inequality, liberal paternalism) to more agent-based approaches, where attention is paid to individual experience, efforts and personal perspectives.

In general, there is a lack of institutional categories and a lack of elaboration of the role of a number of actors (the state, NGOs, churches, etc.) in both the interdisciplinary and sociological research agenda. We believe that the growing practice of strengthening the role of these actors in overcoming poverty is ahead of theoretical understanding. The

presence of a “blind spot” allows us to identify a growth point in the research agenda related to the deepening of the analysis of the types of actors and their role in overcoming poverty.

Visualization of key categories shows that large and central nodes represent traditional research foci formed around stable and well-institutionalized topics. These are health, housing, development, and labor – areas that have been forming the basis for research on poverty and social space for decades. They define the methodological core of the field and reflect its interdisciplinary nature, but at the same time they are more an area of reproduction of accumulated approaches than a zone of innovation.

Small and peripheral nodes have a different meaning. Despite their relatively low frequency, they reflect the emergence of new promising research areas that are not yet sufficiently integrated into the mainstream of research. Thus, the categories of “agency” and “practice” focus on the subjective dimensions of poverty and individual opportunities to overcome it. The concept of “time” indicates the temporal dimension of poverty and social space, a research focus that is still poorly developed, but is capable of opening up new analytical horizons. The term “marginality”, located on the periphery, demonstrates the possibility of shifting the focus from macroeconomic and institutional factors to the study of inclusion/exclusion processes and social stratification in local contexts.

Thus, despite their small size and limited number of connections, it is the peripheral nodes that can be considered as indicators of promising areas of future research. Their discussion makes it possible to identify the “growth points” of scientific knowledge, where there is a shift from analyzing poverty as a structural condition to studying it as a process related to experience, time, and individual strategies. Thus, the VOSviewer map not only represents the established structure of scientific discourse, but also serves as a tool for discovering emerging areas with high potential for the development of interdisciplinary research.

In general, the results show that the topic of poverty and social space is developing in the following directions:

1. There is a significant shift in the research field — from describing poverty as a condition to studying the factors and conditions for overcoming it. The theory of social space, despite its relatively modest quantitative indicators, is gaining more and more sociological relevance precisely due to the shift in emphasis to the study of opportunities and practices, rather than just deprivations and limitations.

2. While early studies described poverty as a consequence of material and institutional constraints, new work focuses on agency and subjective strategies.

3. Interdisciplinary and especially sociological publications show a marked shift from macropolitical and critical-theoretical discourses to microanalysis of everyday practices and personal perspectives.

4. The transformation of the semantic connections of the theory of social space in both fields reflects a global shift in scientific attention: from the analysis of poverty as a state anchored by structures to its understanding as a process related to individual trajectories, experiences and opportunities for action.

5. Small and peripheral nodes on the VOSviewer-built map open up new research horizons. The categories of “agency” and “practice” lead to questions about the subjective strategies and forms of activity of poor groups; the category of “time” — to research the temporal aspects of poverty; the category of “marginality” — to analyze the processes of exclusion and peripherality in the social space. These questions allow us to shift the focus

from describing structural constraints to studying processes, practices, and dynamics, which makes them promising areas for future interdisciplinary research.

6. A comparison of sociological and interdisciplinary analysis of poverty and social space shows that both areas have their own research advantages. Sociology develops a critical and theoretical perspective and focuses on institutions, politics, and the normative foundations of poverty. The interdisciplinary field, on the contrary, opens up new horizons, bringing spatial, temporal and agent-based dimensions, as well as empirical analysis of health, housing and social interaction. The most promising direction seems to be their intersection: the combination of critical and theoretical tools of sociology with interdisciplinary approaches to the study of subjective experience, agency and spatial factors. This synthesis allows us to simultaneously maintain the depth of theoretical analysis and expand the empirical base, creating the basis for new studies of poverty and social space.

The analysis of clusters and the dynamics of semantic connections shows that the concept of “social space” in poverty research goes beyond traditional interpretations related solely to structural and institutional characteristics. It includes new dimensions — experience, agency, time, practices, marginality — which indicates the formation of an expanded semantic field. Under these conditions, the introduction of the category “social space of poverty” as an analytical tool is justified, reflecting the complex and interdisciplinary nature of modern poverty research and documenting the transition from the analysis of structural constraints to the study of individual trajectories and opportunities.

The social space of poverty is an analytical category denoting a special sphere of social relations and interactions in which different levels of multistructural agency intersect: the poor themselves, their local communities and institutional structures. This space is defined by a combination of social and material conditions (housing, health, access to resources) and normative and value orientations that set the framework for inclusion or exclusion. Within its limits, the subjectivity of poor groups is formed, expressed in the choice and implementation of strategies for overcoming poverty, which makes it possible to consider poverty not only as a state, but also as a process of dynamic interaction of structural constraints and individual opportunities.

CONCLUSION

The conducted research made it possible to identify key transformations in the theoretical and methodological understanding of poverty and propose the concept of the “social space of poverty” as a promising analytical framework for modern sociological science. Based on the scientometric analysis of international (Web of Science) and national (RSCI, SCIndeks) publications, it is shown that, despite the quantitative predominance of universal approaches such as social exclusion, capability approach and welfare regimes, it is the concept of social space that demonstrates high substantive significance for sociological analysis. In sociological journals, it is characterized by higher citations and an increase in the Hirsch index compared to the interdisciplinary field, which indicates its specialized but deeply disciplinary potential.

The use of VOSviewer bibliometric tools made it possible to identify thematic clusters and the dynamics of the evolution of the research field: from macrostructural explanatory

models of poverty (exclusion, inequality, paternalism, institutional constraints) to approaches focusing on agency, individual strategies and subjective experience of overcoming poverty. This indicates a paradigm shift from understanding poverty as a static state of deprivation to interpreting it as a dynamic process involving a complex interaction of structural constraints, resource capabilities, and practices of actors.

The proposed introduction of the category “social space of poverty” justifies the need to synthesize structural and agent-based dimensions into a single analytical model. Such a model:

- allows you to combine the analysis of material conditions and institutional frameworks (housing, health, access to resources, social policy) with the study of the subjective experience of poor groups;
- opens up opportunities to study the dynamics of inclusion/exclusion, agent-based strategies, time trajectories of poverty, and the role of local communities;
- expands the research perspective beyond traditional quantitative and economic-statistical models, bringing the analysis closer to the real complexity of social processes.

The gap between practice and theory revealed in the study deserves special attention: various actors (government agencies, NGOs, local communities, the church, etc.) are playing an increasingly important role in modern social policy, but their participation remains poorly understood in the theoretical field. This forms a significant “research growth point” for future work — the development of models capable of taking into account institutional multilevelness and the interaction of various actors in overcoming poverty.

Thus, the article contributes to a rethinking of the conceptual framework of poverty research, demonstrating the need to move away from a purely structural analysis towards the study of a multi-level social space, where poverty is not only a state of deprivation, but also an arena of agent strategies, inclusion and exclusion, interaction of institutions and local communities. The proposed approach can become the basis for new empirical research, as well as for applied policies aimed at maintaining not only material conditions, but also the ability of subjects to act, develop and move beyond poverty.

Алексеј К. Кљујев¹
Уралски федерални универзитет,
Факултет за јавну управу и предузетништво
Јекатеринбург (Русија)

Урош В. Шуваковић²
Универзитет у Београду, Факултет за образовање учитеља и васпитача,
Катедра за филозофију и друштвене науке
Београд (Србија)

Ана П. Багирова³
Уралски федерални универзитет,
Факултет за јавну управу и предузетништво
Јекатеринбург (Русија)

Татјана С. Козицина⁴
Уралски федерални универзитет
Јекатеринбург (Русија)

ДРУШТВЕНИ ПРОСТОР СИРОМАШТВА КАО ПРЕДМЕТ СОЦИОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ^{5,6}

(Превод *In Extenso*)

Сажетак: Аутори овог рада истражују концептуализацију „друштвеног простора сиромаштва“ и његов значај за савремену социолошку анализу сиромаштва. Сprovedена је прегледна анализа међународних (Web of Science) и националних (RSCI, SCIndeks) публикација с циљем откривања преовлађујућих теоријских и методолошких приступа – друштвене искључености, приступа могућностима, режима социјалне заштите, институционалне теорије, заједничке производње и друштвеног простора. Библиометријска анализа указује на то да, упркос релативно ограниченом квантитативном присуству, концепт друштвеног простора показује високу дисциплинарну важност: његова цитираност и Хиршов индекс су значајно већи у поређењу

¹ a.k.kluev@urfu.ru; <https://orcid.org/0000-0001-8042-0619>

² uros.suvakovic@uf.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-2141-8698>

³ a.p.bagirova@urfu.ru; <https://orcid.org/0000-0001-5653-4093>

⁴ tatiana.kozitsina@urfu.ru; <https://orcid.org/0000-0002-0504-2643>

⁵ Истраживање (односно део који су припремили Алексеј К. Кљујев, Ана П. Багирова и Татјана С. Козицина) подржала Руска је научна фондација према Уговору о бесповратним средствима бр. 25-28-01542, доступно на: <https://rscf.ru/project/25-28-01542/>

⁶ Овај текст (односно део који је написао Урош В. Шуваковић) подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору о преносу средстава за научноистраживачки рад наставног особља акредитованих високошколских установа за 2025. годину (Регистарски број: 451-03-137/2025-03/200138, потписан 27. јануара 2025), која је добио Универзитет у Београду – Факултет за образовање учитеља и васпитача.

са ширим интердисциплинарним подручјем. Користећи библиометријски алат VOSviewer, аутори студије мапирали су структурне кластере и семантичку динамику истраживања сиромаштва, показујући прелазак са макроструктурних категорија (искљученост, неједнакост, патернализам) на приступе оријентисане на активности, који наглашавају субјективна искуства и стратегије суочавања са сиромаштвом. У раду се оправдава потреба за увођењем аналитичке категорије „друштвени простор сиромаштва“ која уједињује структурне, ресурсне и агентурне аспекте и одражава прелазак са статичких представа о сиромаштву на процесуалну перспективу, оријентисану на индивидуалне и колективне путеве превазилажења депривације.

Кључне речи: сиромаштво, друштвени простор, библиометријска анализа, VOSviewer, агенција

УВОД

Сиромаштво је и даље један од кључних друштвених изазова нашег доба у многим земљама, те одређује значај истраживања у овој области. Упркос дугој историји проучавања, концептуално и теоријско схватање сиромаштва и данас остаје предмет научне дебате. У различитим периодима може се приметити развој и трансформација истраживачких приступа: од економских и статистичких мерења и монетарних показатеља до социолошких концепата који разматрају сиромаштво у контексту друштвене искључености, активности, могућности и институционалних ограничења.

Савремена област истраживања одликује се високом фрагментацијом и интердисциплинарношћу. Економија, социологија, политичке науке, социјална политика, демографија, урбане студије и филозофија деловања нуде сопствене аналитичке перспективе. У исто време, постоји све већа потреба за приступима који могу да комбинују анализу материјалних ограничења, структурних услова и појединачних стратегија деловања. Ово је резултат промене у природи самог сиромаштва: од стабилног стања депривације до динамичких процеса инклузије и искључености, потраге за ресурсима, начина адаптације и стратегија за превазилажење сиромаштва.

У последње време, посебна пажња посвећује се моделима који посматрају сиромаштво као сложен друштвени простор – динамичка област интеракција између појединачних чинилаца, локалних заједница и институционалних структура. Међутим, овај приступ још није систематично анализиран и често се користи у фрагментима. Осим тога, не постоји упоредна анализа начина на који су овај концепт и остали кључни теоријски оквири (као што су друштвена искљученост, приступ могућностима, режими социјалне заштите, институционална теорија, заједничка производња) представљени у међународној и националној научној сфери.

У овим условима постоји потреба за систематизацијом спроведених истраживања и за препознавањем трендова у њиховом развоју. Да би се решио овај проблем, у раду је спроведена прегледна анализа корпуса публикација посвећених проучавању сиромаштва, са нагласком на њихове теоријске и методолошке темеље. Овај приступ омогућава не само мапирање постојећих концепата већ и препознавање истраживачких „слепих мрља“ које спречавају холистичко схватање сиромаштва као вишедимензионалне

друштвене појаве. Овај преглед усредсређен је на два међусобно повезана истраживачка питања: (1) који се теоријски оквири и кључни концепти примењују у проучавању сиромаштва у међународним (WoS) и националним (RSCI, SCIndeks) публикацијама; (2) које су сличности и разлике између међународних и националних приступа. Ова питања одређују састав истраживања и одабир аналитичке оптике.

Емпиријска основа овог прегледа потиче из три извора: Web of Science, SCIndeks и RSCI/elibrary.ru. Критеријуми одабира обухватају: публикације у часописима са стручним рецензијама, фокус на високу стопу цитираности, изричито присуство теоријског/концептуалног оквира за анализу сиромаштва, као и повезаност са социолошким (или интердисциплинарним) питањима. Овде нису обухваћени радови чисто економског и статистичког профила, без концептуализације и материјала ван друштвено-хуманитарне сфере. На овај начин обезбеђени су теоријски фокус прегледа и упоредивост резултата. Аналитичка логика обухвата: квалитативно груписање радова према теоријском оквиру; упоредну анализу међународног поља (WoS) и националног корпуса (SCIndeks, RSCI). Овај преглед ће у следећим поглављима пружити прилику за спровођење сциентометријске⁷ анализе да би се мапирао концептуални оквир теоријских концепата истраживања сиромаштва, укључујући и употребу алатки за визуализацију VOSviewer ради препознавања структура и „слепих мрља“ у разумевању друштвеног простора сиромаштва.

Као што је већ поменуто, о проблему сиромаштва се активно дискутује у глобалној научној заједници између представника разних истраживачких поља. Фераро и сарадници предлажу поновно сагледавање решавања глобалних светских проблема кроз призму институционалне теорије (Ferraro, Etzion & Gehman, 2015). Слично њима, Смит и сарадници предлажу приступ проблему сиромаштва кроз друштвену мисију комерцијалних предузећа који је, између осталог, заснован на институционалној теорији (Smith, Gonin & Besharov, 2013). Исто тако, сиромаштво је чврсто повезано са социјалном политиком: Ван Орскот и Ларсен користе теорију о режиму социјалне заштите да би показали утицај разних режима социјалне заштите на перцепцију група с ниским приходима, на усвајање закона и програма који се односе на грађане с ниским приходима (Van Orschot, W., 2006; Larsen, 2008). Надаље, сиромашни се могу посматрати из перспективе теорије о друштвеној искључености: социјална изолација која задеси сиромашне утиче на њихово доношење економских одлука (Pereira, 2018), на њихове политичке одлуке (Bayat, 2000) и на живот у друштву (Lucas, 2012). Наравно, значајни су и приступи квантификацији сиромаштва. Хитан проблем јесте метода препознавања сиромашних, која се може засновати на разним теоријама. Један приступ мерењу сиромаштва заснован је, између осталог, на употреби теорије о приступу могућностима, као што се види, на пример, у радовима Алкиреа и сарадника (Alkire & Santos, 2014; Alkire & Foster, 2011).

Социолошко истраживање сиромаштва и његове друштвене распрострањености у Југославији и Србији има дугу традицију. Осим социолошких истраживања овог

7 Неки српски аутори користе термин *наукометрија*. Иако је то преведен термин на српски, сматрамо да је термин сциентометрија већ толико заживео, да коришћење преведеног термина уноси само забуну. То, међутим, не значи да не треба развијати сопствену научну терминологију, а овај пример указује на то колико се са тим послом у нас касни (Šuvaković, 2024, str. 124–125).

питања у периоду између два светска рата – при чему је једна студија која се посебно бави болестима сиромаштва (Vidaković, 1931) у години у којој је издата добила прву награду Српске краљевске академије у области социологије (Mitrović, 2013, стр. 337), током периода југословенског социјализма (1945–1990) није било ни друштвено нити идеолошки прихватљиво писати директно о сиромаштву, па је коришћена другачија терминологија, „прилагођена“ марксистичкој теорији, односно еуфемистички речник који је у то време био идеолошки прихватљив. Па ипак, истраживачи се баве друштвеним неједнакостима, друштвеном раслојеношћу, сувише упадљивим разликама у платама у социјалистичком друштву које су изазване регионалним неједнакостима (видети: Golenkova, 1984, стр. 36; Golenkova, 2022, стр. 46) и, у каснијој фази социјализма, истраживачи пишу чак и о „класном сукобу“ између града и села у земљама у развоју, што је довело до сеоског „сиромаштва или сиромаштва као трајне појаве“ у овим земљама. За овакве закључке истраживачи су користили концепт „урбане доминације“ који је развио Мајкл Липтон (видети: Begović, 1986, стр. 28), а резултати свих тих истраживања објављени су у научним социолошким часописима (Petrović & Marković Savić, 2018).

У Србији је, према националној бази података о научним часописима – Српски цитатни индекс⁸ – током посматраног периода (2010–2025) објављено 162 научна чланка који су међу кључним речима имали реч „сиромаштво“; од тога, 49 радова су из области социологије. Међутим, од ових радова је чак 23 објављено у истом тематском броју часописа *Социолошки ѿдишњак* (2015) који издаје Социолошко друштво Републике Српске. Ови чланци су резултат социолошке конференције одржане на Палама (Република Српска). Претходно је исти часопис објавио још један рад који је садржао ову кључну реч (Dimitrievska, Simonovska, 2013). Осим тога, још пет научних радова објављено је у тематском броју научног часописа *Politeia* (2012) из Бањалуке (Република Српска) и, независно од тематског броја, у истом часопису објављен је још један рад (Šijaković, 2018), док је преосталих 19 научних социолошких радова о сиромаштву објављено у разним часописима у Србији. То значи да је 30 од укупно 49 социолошких научних радова о сиромаштву објављено у Републици Српској (Босна и Херцеговина) на почетку посматраног периода. Када је реч о часописима у Србији, највећи број социолошких радова који садрже „сиромаштво“ као кључну реч објављен је у *Социолошком ѿреѿледу*, укупно осам радова, од којих се два баве аспектима у другим земљама – Бугарској (Jeliazkova, 2021) и Португалу (Monteiro, 2020). Имајући у виду замисао и праксу „затворених заједница“ у САД и појединим чланицама ЕУ, у којима је привилеговани слој имућних становника ослобођен чак и најмањег увида у сиромаштво и сусрете са сиромашним житељима великих градова, рад С. Ђорђевић (Ђорђевић, 2022) најнепосредније је повезан са концептом односа између сиромаштва и друштвеног простора. Остали социолошки радови објављени су у другим научним часописима који излазе у Србији⁹.

⁸ Држава је престала да плаћа претплату свим часописима за ову индексну базу после 2015. године, тако да она данас не обухвата све научне часописе који излазе у Србији, већ само оне који плаћају ову услугу како би обезбедили видљивост. Ова чињеница представља ограничавајући фактор у нашем истраживању.

⁹ *Демографија* (три рада), *Теме* и *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* (по два рада), *Култура*, *Башићина*, *Годишњак Училијског факултета у Врању* и *Facta universitatis – серија: Филозофија, Социологија, психологија и историја* (по један рад).

Једини социолошки часопис у Србији који се може наћи у бази Web of Science, односно у ESCI, јесте часопис *Социологија*. Током посматраног периода, овај часопис је објавио само два рада (Janković, 2013; Pavićević, Pljić, 2022) у којима се „сиромаштво“ помиње међу кључним речима. Међутим, може се тврдити да се у појединим радовима о проблему сиромаштва расправља у оквиру концепта „друштвене искључености“ (нпр. Tomić, 2012) или применом етнографског приступа и концепта прекаријата на примеру самохраних мајки у Литванији (Lapinske, 2018).

Сходно томе, током петнаест година, у Србији је објављен само 21 социолошки научни рад са „сиромаштвом“ као једном од кључних речи.

Када бисмо покушали да успоставимо теоријску основу за истраживање сиромаштва, могли бисмо рећи да није могуће одредити само једну која преовладава, пошто нема никакве сумње да постоји јасна идеолошка тенденција да се дебата о сиромаштву претвори у дебату о искључености, што су истраживачи пре нас већ урадили (Milošević, 2015, str. 32–33), па можемо додати само да је реч о потреби за еуфемистичким изразом унутар ЕУ, одакле је овај термин потекао и где је широко прихваћен без довољно разматрања. Разне студије су као теоријска полазишта узимале марксистичке (Šijaković, 2018) и неомарксистичке приступе (Mitrović, Zaharijevski, 2015; Novaković, 2013; Novaković, 2015), нарочито приликом испитивања последица транзиције (као периферизација, видети: Šutović, 2015), преко теорија о друштвеној искључености уопште (Jelić, Kolarević, 2016), због незапослености и живота у неразвијеним сеоским срединама (Jelić, Jovanović, 2015; Nečiporenko, Zazulina, Samsonov, 2015) и маргинализације и депривације различитих друштвених група – издеглице и интерно расељених лица (Radovanović, Obradović, 2022), етничких група (Milošević Šošo, 2015; Marković Krstić, 2016), старих лица (Dinić, 2015), концепата ниже класе примењених на трајно незапослена лица и Роме (Miladinović, 2014) и „културе сиромаштва“ (Koković, 2012), као и теоријских дилема у вези са овим концептима (Janković, 2013), све до сагледавања сиромаштва са позиције друштвених сукоба (Šljukić, S., Šljukić, M., 2015; Mitrović, Veličković, 2015), феминизма и односа између родова (Popov Momčinović, 2015). Осим тога, сиромаштво се такође разматра из перспективе друштвене демографије (Bobić, 2019; Miletić Stepanović, Popović, 2019; Poljak, 2022), као и виктимологије (Ljubičić, 2014) и неолибералне политике кажњавања (Pavićević, Pljić, 2022). Исто тако, неколико радова је посвећено методолошким питањима истраживања сиромаштва и повезаности са „друштвеном искљученошћу“ (Zubac, 2020; Savić, 2015; Stojšin, 2015).

Могуће је видети да током посматраног периода сиромаштво није било довољно истраживано, нарочито ако знамо да је сиромаштво општа карактеристика земаља у транзицији, као што су Србија (видети: Šuvaković, 2016, str. 141; Mitrović, 2012, str. 143–153) и Република Српска, при чему је оно истражено у већој мери током првих пет година (2010–2015), а затим је опала заинтересованост за објављивање радова на ову тему; чак и када су такви радови објављени, они нису били повезани са главним токовима, већ са темама проистеклим из контакта социологије са осталим граничним дисциплинама.

Високо цитиране руске публикације које представљају истраживање о проблемима сиромаштва могу се поделити у три групе, у зависности од нивоа описивања теоријске позадине датог рада. Прва група обухвата студије у којима је теоријски

оквир јасно утврђен и доследно разложен на мерења, а дизајн и подаци су доследни са наведеном оптиком. Самим тим, у чланцима о приходима и расходима домаћинства, аутори темеље анализу на два извора (званична статистика и микроподаци из конкретних истраживања) и директно упоређују низове, усредсређујући се на показатеље благостања и сиромаштва, чиме се успоставља транспарентан оквир социјалне заштите и обезбеђује репродуктивност процена (Ovcharova & Popova, 2013). Ова студија примењује традиционални монетарни приступ сиромаштву.

Приступ могућностима постао је главна алтернатива за традиционалну монетарну и доходовну анализу сиромаштва. Овај приступ није усредсређен на начин на који људи зарађују, већ на стварне могућности које они имају за пристојан живот. Приступ могућностима примењује се у руском истраживању путем интегралног индекса (здравље, образовање, приход, демографија) и међурегионалних поређења (Rimashevskaya, Bochkareva, Migranova, Molchanova & Toksanbayeva, 2013).

Студија друштвено-демографских фактора ризика сиромаштва показује приступ разумевању сиромаштва на месту укрштања економске социологије, демографије и социјалне политике. Заговорници овог концепта сматрају сиромаштво не само резултатом ниских примања или недостатком могућности већ последицом положаја појединца или домаћинства у друштвеној и демографској структури друштва, операционализованом кроз здравље, узраст, врсту пребивалишта и састава породице (Lezhnina, 2010).

Друга група обухвата радове који намерно комбинују неколико теоријских приступа и нивоа анализе. Студија „ниже класе“ користи и статусе и ресурсе, као и индексе приступа „ефикасној запослености“ и припадност ускраћеним слојевима. Ова методолошка замисао омогућава ауторима да остваре значајну операционализацију „друштвеног простора“ на тржишту рада на основу ресурсних/структурних и функционалних приступа (Tikhonova, 2011). Аутори друге студије, у својој анализи нестабилности запошљавања, ослањају се на институционалну теорију прекаризације, али је проширују правним и регионалним пресецима (типологије нестандартне запослености, концентрација привремене запослености у областима с превеликом понудом, референце на европску дебату о режимима социјалне заштите), повезујући на тај начин институције, стратификацију и сиромаштво (Bobkov, Chernykh, Aliev & Kurilchenko, 2011).

У појединим случајевима истраживачи интегришу мерење сиромаштва са друштвено-психолошким механизмима његовог прихватања/одбацивања (Mareeva & Tikhonova, 2016). У овој групи радова који покушавају да превазиђу ограничења традиционалних приступа истраживању сиромаштва посебно је занимљив покушај проширивања класичног европског концепта друштвене искључености у вишеслојну анализу пракси, који нуди примењену синтезу теорије, политике и деловања (Sheremet, 2022).

Последња група састоји се од публикација у којима преовлађују дескриптивна статистика и нормативне генерализације са слабирм ослањањем на теорију сиромаштва као таквог. Преглед „главних трендова у неједнакости“ користи добро познате чињенице и глобалне тезе (удео од 1% оних на врху, регионална диференцијација), али не наводи изричит теоријски оквир и узрочни модел, па зато остаје углавном наративан (Shaidulina & Stepanova, 2020).

Слично томе, рад о „опасностима по остваривање националних интереса“ ставља сиромаштво у нормативни оквир економске безбедности и заснован је на званичној линији сиромаштва, без развијања посебне теорије о сиромаштву/неједнакости и њиховим механизмима; закључци су засновани на општим корелацијама и дефиницијама из стратешких докумената (Erokhina, 2020).

У резимеу, примећујемо да је сиромаштво и даље сложена и вишедимензионална друштвена појава која нема једну интегрисану теоријску парадигму анализе. Савремено истраживачко подручје карактеришу интердисциплинарност и концептуална фрагментација: поред традиционалних монетарних и економско-статистичких приступа, користе се и концепти друштвене искључености, приступа могућностима, институционална теорија, модели прописа социјалне политике и заједничке производње. Недостатак кохерентног аналитичког оквира отежава свеобухватно разумевање сиромаштва које може да комбинује материјална ограничења, структурне услове и стратегије засноване на активностима. У научном дискурсу дошло је до померања са статичних модела депривације на процедурална тумачења сиромаштва са нагласком на динамици инклузије и искључености, стратегије привикавања и институционалне интеракције, али ови приступи још увек нису систематично интегрисани у утврђене теоријске оквире.

Националне истраживачке традиције показују асиметричност у односу на међународно подручје. У српским студијама сиромаштва постоје теоријска расутост и недовољна стабилност аналитичког оквира: истовремено се могу срести марксистичка/неомарксистичка тумачења, концепти друштвене искључености, раслојеност и „култура сиромаштва“, правни и виктимолошки приступи, као и фрагментарни покушаји институционалне и просторне анализе. Између њих ретко постоји доследан узрочни модел који спаја материјална ограничења, институционалне услове и агентурне стратегије домаћинства. Обим публикација је квантитативно ограничен и повремено „нагомилан“ у тематским бројевима и збиркама радова са конференција, што смањује кумулативност знања, компликује репликацију и умањује везу локалних случајева са међународним дискурсом.

Руске студије су ближе међународном „језгру“ у кључним теоријским основама – дистрибутивни приступ, приступ могућностима, друштвена искљученост и институционални прекарни приступ – али се разликују по нагласку на територијалној диференцијацији сиромаштва, правним и регионалним аспектима прекарнизације и по напору да се класични модели интегришу са примењеним алаткама социјалне политике и анализе нестандартне запослености.

И за српске и за руске студије карактеристичан је методолошки недостатак: кључни концепти користе се неуједначено, интердисциплинарне везе су слабо развијене, а упоредивост резултата је ограничена.

Недовољна кохерентност концептуалног оквира и слаба интеграција интердисциплинарних приступа спречава развој систематичног истраживања. У оваквим условима, употреба стратегије прегледне анализе делује методолошки оправдано и најприхватљивије јер нам омогућава да систематизујемо и класификујемо теоријски оквир истраживања сиромаштва, да препознамо њихов развој, степен концептуалне интеграције и постојеће празнине у истраживањима. Употреба сциентометријске

анализе са визуализацијом мрежних структура које користе VOSviewer ствара прилику за мапирање кључних концепата и њихових међусобних односа, као и за стварање методолошке основе за даљи развој интегрисаних модела анализе сиромаштва као друштвеног простора.

ИСТРАЖИВАЧКА МЕТОДОЛОГИЈА

Сциентометријска анализа проблема сиромаштва спроведена је на основу међународне базе података о цитираности (SSCI). Алгоритам анализе приказан је на [Слици 1](#).

Анализа је обављена за следеће групе публикација:

1. Публикације из свих година и свих предметних области које су индексирани у Web of Science и у кључним речима помињу једну од горенаведених теорија истраживања сиромаштва. Да би се анализирао ова група публикација, измерени су следећи показатељи:

- број публикација са свих шест теорија наведених међу кључним речима;
- година првог индексирања чланка са индикацијом за сваку од ових шест теорија међу кључним речима;
- број цитирања (не рачунајући самоцитирање) чланака у којима је свака од ових шест теорија наведена међу кључним речима;
- просечан број цитирања по чланку.

H је индекс публикација у којима је свака од шест теорија наведена међу кључним речима.

2. Публикације из свих година у предметној области „социологија“ – од почетка индексирања, у контексту шест горенаведених теорија употребљених за испитивање сиромаштва. У анализи су мерени следећи показатељи:

- број публикација из предметне области „социологија“ са индикацијом за сваку од ових шест теорија међу кључним речима;
- удео публикација у предметној области „социологија“ у укупном броју публикација;
- година првог индексирања у предметној области „социологија“ чланака са индикацијом за сваку од ових шест теорија у кључним речима.

3. Публикације индексирани у Web of Science (SSCI) у предметној области „социологија“ за период 2010–2025. – у контексту шест теорија употребљених за испитивање сиромаштва. У анализи су мерени следећи показатељи:

- број публикација у предметној области „социологија“ за период 2010–2025, са индикацијом за сваку од ових шест теорија у кључним речима;
- удео публикација из периода 2010–2025. у предметној области „социологија“ у укупном броју публикација у предметној области;
- број цитирања (не рачунајући самоцитирање) чланака из претпројектне области „социологија“ у периоду 2010–2025. у којима је свака од ових шест теорија назначена у кључним речима;
- просечан број цитирања чланака из предметне области „социологија“ по чланку у периоду 2010–2025.

H је индекс публикација у којем кључне речи садрже сваку од шест теорија у предметној области „социологија“ за период 2010–2025.

Затим је за анализу издвојено првих пет најцитиранијих чланака у свакој теорији, узимајући у обзир следеће:

1. просечан број цитирања у свим предметним областима и засебно у предметној области „социологија“ – за читав период индексирања и за период 2010–2025;

2. ниво пенетрације високо цитираних чланака у предметној области „социологија“ у првих пет високо цитираних чланака из свих грана науке – за читав период индексирања и за период 2010–2025. Овај показатељ нам је предложен за мерење присуства међу најцитиранијим чланцима који се односе на предметну област „социологија“.

Да бисмо анализирали основну повезаност кључних речи у публикацијама о сиромаштву, применили смо сциентометријску алатку VOSviewer, која омогућава груписање и мрежну анализу библиометријских података. Ова метода често се користи у науци. Алгоритам груписања у алатки VOSviewer генерише групе које су аутоматски засноване на учесталости уобичајене употребе термина и не узима у обзир контекст њиховог значења.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати сциентометријске анализе спроведене према подацима Web of Science приказани су у [Табели 1](#).

Подаци показују да је од свих теорија које научници користе у изучавању сиромаштва најчешћа теорија о друштвеној искључености, а да је најмање прихваћена она о друштвеном простору. Ситуација је другачија ако узмемо у обзир студије сиромаштва представљене у социолошким часописима. Ту је и даље на првом месту друштвена искљученост, док друштвени простор показује највиши ниво продора у социологију: од пет најцитиранијих публикација које користе ову теорију, три припадају предметној области „социологија“. Ово се понавља како у читавом анализираном периоду, тако и у протеклим петнаест година. Према свим осталим теоријама, овај показатељ је много нижи: код приступа могућностима он износи 20%, док је код других теорија једнак нули.

Такође постоји и одређен број других аргумената који потврђују високу „социологичност“ теорије друштвеног простора у поређењу са осталим теоријама када је реч о истраживању сиромаштва. Поређење са осталим теоријама показује да теорија друштвеног простора има најмањи број публикација, најнижу стопу цитираности и најнижи Хиршов индекс у часописима широког опсега наука. Међутим, наукометријски показатељи се драстично повећавају у часописима у социолошкој сфери: прво, теорија друштвеног простора има примат у смислу просечног броја цитирања у оквиру области социологије у последњих петнаест година (просечна цитираност је 62,7, док за половину осталих теорија тај просек не прелази 20); друго, просечан број цитирања по чланку у социолошким часописима у последњих петнаест година је готово два пута виши од просечног броја цитирања у Web of Science у целини (62,7 према 32,8). Према другим теоријама, видимо супротну слику где је просечна цитираност у свим предметним областима виша него у предметној области „социологија“ (теорије

о режиму социјалне заштите, приступу могућностима, друштвеној искључености и заједничкој производњи), или само нешто нижа (институционална теорија).

Стога се у истраживању сиромаштва теорија друштвеног простора може сматрати „најослобођенијом“ од истраживача из несоциолошких наука и с највећом пенетрацијом у социолошким наукама у последњих петнаест година.

Дубља анализа спроведена помоћу алата VOSviewer и приказана на сликама 2–5 представља резултате анализе структурног подручја и развој примене теорије друштвеног простора у истраживању сиромаштва.

Слика 2, на основу 64 публикације у различитим предметним областима са кључним речима „сиромаштво“ и „друштвени простор“ јесте мапа заједничког појављивања кључних речи. На њој је дефинисано пет блокова:

- пракса, агенција, време – теоријски и концептуални кластер усредсређен на категорије друштвене теорије и филозофије деловања;
- приступ, искуство, здравствена заштита – подручје које се односи на социјалну политику и приступ ресурсима, примарно здравственим;
- здравље, стамбени простор, суседство, друштвена интеракција – истраживање о утицају животне средине, стамбених услова и друштвеног окружења на неједнакост и квалитет живота;
- промена, развој, могућност, рад – кластер друштвено-економске динамике повезане са радом, запосленošћу и развојем;
- искљученост, маргиналност – блок који се односи на друштвену искљученост и маргинализацију.

Ови кластери одражавају статистичке односе између термина и показују да је истраживање сиромаштва и друштвеног простора структурисано око неколико тематских подручја која се преклапају, од теоријских и концептуалних дискусија до примењених питања здравља, запослености и друштвене искључености. Због ограничене величине узорка (64 публикације) и интердисциплинарне природе теме, добијене кластере требало би сматрати показатељима семантичке блискости који захтевају додатно тумачење. Добијени кластери генерално су тематски адекватни и одражавају главне истраживачке области у вези са сиромаштвом и друштвеним простором. Блокови теоријских и концептуалних категорија, студије урбаног окружења и теме друштвене маргинализације су најтачније препознате. У исто време, кластери повезани са приступом ресурсима и друштвено-економским променама су мање хомогени, што указује на њихову интердисциплинарну и „дифузнију“ природу.

Слика 3 показује развој теорије у чланцима из свих предметних области. На основу временске мапе можемо говорити о следећим трендовима:

- раније публикације углавном су повезивале сиромаштво с материјалним и структурним условима – лошим стамбеним условима, инвалидитетом, лошим здрављем и друштвеном искљученошћу;
- каснији радови усредсредили су се на приступ здравственој нези, карактеристике суседства и друштвену интеракцију;
- новија истраживања скренула су пажњу на субјективна искуства, породично и радно окружење;
- најновије публикације усредсређене су на прилике и агенцију, одражавајући померање ка индивидуалним стратегијама за превазилажење сиромаштва.

[Слика 4](#), на основу 15 публикација у предметној области социологије са кључним речима „сиромаштво“ и „друштвени простор“, показује да су у овим чланцима јасно дефинисани следећи кластери:

- политика, покушај, друштвена искљученост, промена, учешће, напор, тржиште образовања – студије јавне политике, учешћа, образовања и неједнакости;
- здравство, маргинализација – повезаност између сиромаштва и приступа здравственим услугама и процеса маргинализације;
- перспектива, еволуција – нагласак на променама у индивидуалним перспективама и путањама;
- либерални патернализам, негативна социодицеја и маргиналност представљају критичан теоријски блок који се односи на дискурс о патернализму и социодицеји.

Напослетку, [Слика 5](#) показује развој теорије друштвеног простора у радовима на социолошком истраживачком подручју. Према представљеној мапи, развој је ишао од повезивања сиромаштва са искљученошћу, политикама смањивања неједнакости, категоријама негативне социодицеје и либералног патернализма до наглашавања нагомиланог индивидуалног искуства, напора за превазилажење сиромаштва и личних перспектива.

ДИСКУСИЈА

Сциентометријска анализа спроведена према групама публикација индексираних у Web of Science (SSCI) приказана у [Табели 1](#) указује на одређене ствари.

Најшире коришћена теорија у интердисциплинарним истраживањима јесте друштвена искљученост. Висока фреквенција њене примене и стабилно присуство у разним научним областима може да укаже на то да овај концепт служи као врста универзалне експланаторне алатке. На супротном крају налази се теорија друштвеног простора која показује најниже стопе примењености у интердисциплинарном контексту.

Поређење стопа цитираности према теорији указује на другачији ниво њихове resonance. Као што показују резултати анализе, код већине концепата (на пример, приступ могућностима или режим социјалне заштите), просечан број цитирања већи је у интердисциплинарним него у социолошким часописима. Насупрот томе, теорија друштвеног простора показује највише стопе управо у социолошком сегменту. Сличан образац примећен је и приликом поређења са Хиршовим индексом. Када је реч о теорији друштвеног простора, овај индекс остаје низак у широком интердисциплинарном контексту, али се значајно повећава у оквиру социологије. Насупрот томе, други концепти показују смањење важности приликом преласка на подручје социологије или задржавају стабилне али просечне показатеље.

Стога можемо рећи да, иако ова теорија заостаје за супарничким концептима у квантитативном смислу, у квалитативном смислу она се показала као најзначајнија за социолошку анализу сиромаштва. Ово доказује да друштвени простор није универзалан, већ специјализован концепт који има високу вредност управо у дисциплинарном контексту.

Анализа нам омогућава да класификујемо теорије истраживања сиромаштва на следећи начин:

1. универзалне (друштвена искљученост, приступ могућностима, режим социјалне заштите) – у широкој су употреби и тражене у разним дисциплинама, али немају висок истраживачки значај у социологији;

2. балансиране (институционална теорија) – одржавају упоредиве позиције како у интердисциплинарним, тако и у социолошким часописима, али не показују нагле скокове у цитираности или концентрацији публикација;

3. специјализоване (друштвени простор) – ограничене су када је реч о квантитативним показатељима у интердисциплинарном подручју, али показују максималну истраживачку вредност, изражену у високој цитираности и концентрацији најзначајнијих публикација у социолошком сегменту.

Наиме, подаци добијени наукометријском анализом показују да теорија друштвеног простора заузима јединствено место у истраживању сиромаштва: ова теорија не тврди да има интердисциплинарну универзалност, али управо у оквиру социолошке науке она показује највећи концептуални значај, што нам омогућава да ово узмемо као најперспективнију основу за осмишљавање новог приступа анализи сиромаштва, у којем се сиромаштво схвата као вишедимензионални друштвени простор који обухвата институционалне оквире, ограничења ресурса и стратегије актера засноване на активностима.

Кластери препознати на [Слици 2](#) омогућавају нам да окарактеришемо текући процес трансформације концепта „друштвеног простора“ на следећи начин:

- тематска дисциплинарност истраживања: спој социологије, урбаних студија, медицине и филозофије;

- постоји вишеслојни приступ који разматра проблем сиромаштва како на макронивоу, тако и на нивоу индивидуалних пракси;

- постоје нови истраживачки фокуси: агенција, привременост, маргиналност и тако даље.

Динамика развоја овог подручја ([Слика 3](#)) показује транзицију са анализе структурних ограничења на истраживање појединачних пракси и средстава у превазилажењу сиромаштва, што драстично мења устаљену истраживачку традицију.

Треба напоменути да се у корпусу публикација повезаних са облашћу социологије ([Слика 4](#)) кластери формирају јасније, а временска мапа у оквиру социологије ([Слика 5](#)) показује прелаз са анализе макроструктурних категорија (искљученост, политика смањивања неједнакости, либерални патернализам) на приступе који су више засновани на активностима, где се пажња поклања индивидуалном искуству, напорима и личним перспективама.

Уопштено говорећи, постоји недостатак институционалних категорија и недостатак елаборације о улози одређеног броја актера (држава, невладине организације, црква итд.) и у интердисциплинарној и у социолошкој истраживачкој агенди. Уверени смо да је растућа пракса учвршћивања улоге ових актера у превазилажењу сиромаштва испред теоријског разумевања. Присуство „слепих тачака“ омогућава нам да препознамо тачку раста у истраживачкој агенди у вези са продубљивањем анализе врста актера и њихове улоге у превазилажењу сиромаштва.

Визуализација кључних категорија показује да велики и централни чворови представљају традиционалне истраживачке фокусе формиране око стабилних и чврсто

успостављених тема. То су здравље, стамбени простор, развој и рад – области које већ деценијама формирају основу за истраживање сиромаштва и друштвеног простора. Они дефинишу методолошку срж подручја и показују његову интердисциплинарни природу, али истовремено су више простор репродукције акумулираних приступа него зона иновација.

Мали и периферни чворови имају другачије значење. Упркос својој релативно ниској учесталости, они одражавају појаву нових и перспективних истраживачких области које још нису довољно интегрисане у главне истраживачке токове. Тако се категорије „агенција“ и „пракса“ усредсређују на субјективне димензије сиромаштва и на индивидуалне могућности његовог превазилажења. Концепт „времена“ указује на временску димензију сиромаштва и друштвеног простора, истраживачки фокус који је и даље слабо развијен, али је у стању да отвори нове аналитичке хоризонте. Појам „маргиналности“, који се налази на периферији, показује могућност померања фокуса са макроекономских и институционалних фактора на студију процеса укључивања/искључивања и друштвене раслојености у локалним контекстима.

Зато се периферни чворови, упркос малој величини и ограниченом броју веза, могу сматрати показатељима перспективних области будућих истраживања. Расправа о њима омогућава препознавање „тачака раста“ научног знања, где постоји померање са анализе сиромаштва као структурног услова на његово проучавање као процеса повезаног са искуством, временом и појединачним стратегијама. Стога мапа VOSviewer не представља само устаљену структуру научног дискурса већ такође служи као алат за откривање нових области с високим потенцијалом за развој интердисциплинарног истраживања.

Уопштено узев, резултати показују да се тема сиромаштва и друштвеног простора развија у следећим правцима:

1. Постоји значајан помак у истраживачкој области – са описивања сиромаштва као стања до проучавања фактора и услова за његово превазилажење. Теорија друштвеног простора, упркос својим скромним квантитативним показатељима, добија све већи социолошки значај управо захваљујући премештању нагласка на проучавање могућности и пракси, а не само на ускраћености и ограничења.

2. Док су раније студије описивале сиромаштво као последицу материјалних и институционалних ограничења, нови радови се усредсређују на агенцију и субјективне стратегије.

3. Интердисциплинарне, а поготово социолошке публикације показују упадљив прелаз са макрополитичких и критичко-теоријских дискурса на микроанализу свакодневне праксе и личних перспектива.

4. Трансформација семантичких веза теорије друштвеног простора у оба подручја одражава глобално померање у научној пажњи са анализе сиромаштва као стања укорењеног структурама на његово схватање као процеса који је повезан са индивидуалним путевима, искуствима и могућностима деловања.

5. Мали и периферни чворови на мапи направљеној помоћу алатке VOSviewer отварају нове истраживачке хоризонте. Категорије „агенција“ и „пракса“ доводе до питања о субјективним стратегијама и видовима активности сиромашних група; категорија „време“ води ка истраживању временских аспеката сиромаштва; категорија

„маргиналност“ води ка анализи процеса искључености и периферности у друштвеном простору. Ова питања омогућавају нам да пренесемо фокус са описивања структурних ограничења на проучавање процеса, пракси и динамике, што их чини перспективним областима за будућа интердисциплинарна истраживања.

6. Поређење социолошке и интердисциплинарне анализе сиромаштва и друштвеног простора показује да оба подручја имају сопствене истраживачке предности. Социологија развија критичну теоријску перспективу и усредсређује се на институције, политике и нормативне темеље сиромаштва. Насупрот томе, интердисциплинарно подручје отвара нове хоризонте, доносећи просторне, временске и агентурне димензије, као и емпиријску анализу здравља, стамбеног простора и друштвене интеракције. Изгледа да је најперспективнији правац управо њихово укрштање: спој критичког и теоријског алата социологије са интердисциплинарним приступима у истраживању субјективног искуства, агенције и просторних фактора. Ова синтеза омогућава нам да истовремено задржимо дубину теоријске анализе и да проширимо емпиријску утемељеност, стварајући основ за нове студије сиромаштва и друштвеног простора.

Анализа кластера и динамике семантичких веза показује да концепт „друштвеног простора“ у истраживању сиромаштва превазилази традиционална тумачења повезана само са структурним и институционалним карактеристикама. Он укључује нове димензије – искуство, агенцију, време, праксе, маргиналност – што показује стварање проширеног семантичког поља. У оваквим условима, оправдано је увођење категорије „друштвеног простора сиромаштва“ као аналитичке алатке јер одражава сложену и интердисциплинарну природу савременог истраживања сиромаштва и документује прелаз са анализе структурних ограничења на студију појединачних путања и могућности.

Друштвени простор сиромаштва је аналитичка категорија која означава посебну сферу друштвених односа и интеракција где се укрштају разни нивои мултиструктурног посредовања: сиромашни људи, њихове локалне заједнице и институционалне структуре. Овај простор дефинисан је спојем друштвених и материјалних услова (стамбени простор, здравље, приступ ресурсима) и нормативним и вредносним оријентацијама које одређују оквир за укључивање или искључивање. У оквиру ових граница, ствара се субјективност сиромашних група, изражена у избору и спровођењу стратегија за превазилажење сиромаштва, што омогућава сагледавање сиромаштва не само као стања већ и као процеса динамичке интеракције структурних ограничења и појединачних могућности.

ЗАКЉУЧАК

Сprovedено истраживање је омогућило да се препознају кључне трансформације у теоријском и методолошком разумевању и да се предложи концепт „друштвеног простора сиромаштва“ као перспективан аналитички оквир за модерну социолошку науку. На основу сциентометријске анализе међународних (Web of Science) и националних (RSCI, SCIndexs) публикација, види се да, упркос квантитативној превласти општих приступа као што су друштвена искљученост, приступ могућностима и режими социјалне заштите, концепт друштвеног простора заправо показује висок суштински значај за социолошку анализу. У социолошким часописима постоји карактеристична

виша цитираност и већи Хиршов индекс у поређењу са интердисциплинарном сфером, што указује на његов специјализован али дубоко дисциплинарни потенцијал.

Употреба библиометријског алата VOSviewer омогућила је препознавање тематских кластера и динамике развоја истраживачке области: од макроструктурних експланаторних модела сиромаштва (искљученост, неједнакост, институционална ограничења) до приступа који су усредсређени на агенцију, појединачне стратегије и субјективно искуство превазилажења сиромаштва. Ово указује на промену у парадигми са разумевања сиромаштва као статичног стања депривације на његово тумачење као динамичног процеса који укључује сложену интеракцију структурних ограничења, ресурсних могућности и пракси актера.

Предложено увођење категорије „друштвени простор сиромаштва“ оправдава потребу за синтетизацијом структурне димензије и димензије засноване на агентури у један аналитички модел. Такав модел:

- омогућава комбиновање анализе материјалних услова и институционалних оквира (стан, здравље, приступ ресурсима, социјална политика) са проучавањем субјективног искуства сиромашних група;

- отвара могућности за проучавање динамике инклузије/искључености, стратегија заснованих на активностима, временских путања сиромаштва и улоге локалних заједница;

- проширује истраживачку перспективу ван традиционалних квантитативних и економско-статистичких модела, приближавајући анализу стварној сложености друштвених процеса.

Јаз између праксе и теорије који је откривен у проучавању заслужује посебну пажњу: разни актери (државне институције, невладине организације, локалне заједнице, црква итд.) имају све значајнију улогу у модерној социјалној политици, али је њихово учешће и даље недовољно схваћено на теоријском пољу. Ово ствара значајну „истраживачку тачку раста“ за будући рад – развој модела који могу да узму у обзир институционалну вишеслојност и интеракцију разних актера у превазилажењу сиромаштва.

Стога овај рад доприноси поновном сагледавању концептуалног оквира истраживања сиромаштва, истичући потребу за померањем од чисто структурне анализе према истраживању вишеслојног друштвеног простора, где сиромаштво није само стање депривације већ и арена за стратегије оријентисане на активности, укљученост и искљученост, интеракцију институција и локалних заједница. Предложени приступ може да постане основа за нова емпиријска истраживања, као и за примењене политике чији је циљ одржавање не само материјалних услова већ и способности субјеката да делују, развијају се и ослободе се сиромаштва.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Alkire, S., Foster, J. (2011). Counting and multidimensional poverty measurement. *Journal of public economics*, 95 (7–8), 476–487.
- Alkire, S., Santos, M. E. (2014). Measuring acute poverty in the developing world: Robustness and scope of the multidimensional poverty index. *World Development*, 59, 251–274.

- Bayat, A. (2000). From Dangerous Classes to Quiet Rebels' Politics of the Urban Subaltern in the Global South. *International sociology*, 15 (3), 533–557.
- Begović, B. (1986). The origin or implication of underdevelopment. *Sociološki pregled*, 20 (3–4), 27–37. Retrieved from <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986> [In Serbian]
- Bobić, M. (2019). Sociodemographic profile of homeless in Serbia. *Sociološki pregled*, 53 (4), 1468–1489. <https://doi.org/10.5937/socpreg53-23495>
- Bobkov, V. N., Chernykh, E. A., Aliev, U. T., Kurilchenko, E. I. (2011). Employment instability: Negative aspects of modern social and labor relations. *Uroven' zhizni naseleniya regionov Rossii*, (5), 13–26. [In Russian]
- Dimitrievska, V., Simonovska, S. (2013). Gender aspects of poverty. *Sociološki godišnjak*, (8), 101–110. <https://doi.org/10.5937/SocGod1308101D> [In Serbian]
- Dinić, D. S. (2015). Social development and poverty of elderly. *Sociološki godišnjak*, (10), 331–345. <https://doi.org/10.5937/SocGod1510331D> [In Serbian]
- Đorđević, S. (2022). Gated communities in Europe: Fashionability or a social challenge?. *Sociološki pregled*, 56 (3), 978–1002. <https://doi.org/10.5937/socpreg56-38850>
- Erokhina, E. V., Dzhergeniya, Y. B. (2020). Threats to the implementation of national interests of the Russian Federation in the post-pandemic period. *Ekonomicheskaya bezopasnost'*, 3 (3), 259–272.
- Ferraro, F., Etzion, D., Gehman, J. (2015). Tackling grand challenges pragmatically: Robust action revisited. *Organization studies*, 36 (3), 363–390.
- Golenkova, Z. T. (1984). *An Outline of the History of Sociological Thought in Yugoslavia*. Moscow: Nauka. [In Russian]
- Golenkova, Z. T. (2022). *An Outline of the History of Sociological Thought in Yugoslavia* (translated by S. Stojković). Beograd: Srpsko sociološko društvo. (Original work published in 1984). [In Serbian]
- Janković, S. (2013). The role of cultural and structural factors in the explanation of marginal social position in the USA: Scopes and dilemmas. *Sociologija*, 55 (1), 395–416. <https://doi.org/10.2298/SOC1303395J> [In Serbian]
- Jeliazkova, M. (2021). Poverty in Bulgaria: Dimensions, policies and analyses. *Sociološki pregled*, 55 (1), 130–155. <https://doi.org/10.5937/socpreg55-30307>
- Jelić, S. M., Jovanović, T. (2015). Determinants of poverty and unemployment in rural areas of Serbia. *Sociološki godišnjak*, (10), 159–174. <https://doi.org/10.5937/SocGod1510159J> [In Serbian]
- Jelić, S. M., Kolarević, V. (2016). The phenomenon of social exclusion in the period of transition in Serbia. *Sociološki pregled*, 50 (2), 209–228. <https://doi.org/10.5937/socpreg1602209J> [In Serbian]
- Koković, D. (2012). Poverty culture and education. *Politeia*, 2 (3), 35–45. <https://doi.org/10.5937/pol1203035K>
- Lapinske, L. (2018). Living in Precarity: Ethnography of Everyday Struggles of Single Mothers in Lithuania. *Sociologija*, 60 (1), 64–83. DOI: <https://doi.org/10.2298/SOC1801064L>
- Larsen, C. A. (2008). The institutional logic of welfare attitudes: How welfare regimes influence public support. *Comparative political studies*, 41 (2), 145–168.
- Lezhnina, Y. P. (2010). Socio-demographic factors determining the risk of poverty and low income. *Sotsiologicheskie issledovaniya*, (3), 36–44. [In Russian]

- Ljubičić, M. (2014). Victimisation and poverty: About victims and victimised in Serbia. *Sociološki pregled*, 48 (4), 565–582. <https://doi.org/10.5937/socpreg1404565L> [In Serbian]
- Lucas, K. (2012). Transport and social exclusion: Where are we now?. *Transport policy*, 20, 105–113.
- Mareeva, S. V., Tikhonova, N. E. (2016). Poverty and social inequality in Russia in public consciousness. *Mir Rossii*, 25 (2), 37–67.
- Marković Krstić, S. (2016). Crna Trava and Its Residents: A Study of the Sustainability of the Identity of Serbs and Ethnic Minorities in the Border. *Teme*, 40 (2), 543–562. Retrieved from <https://teme2.junis.ni.ac.rs/index.php/TEME/article/view/265> [In Serbian]
- Miladinović, S. (2014). Declassed or on the margins of social structure? *Sociološki pregled*, 48 (1), 47–68. <https://doi.org/10.5937/socpreg1401047M> [In Serbian]
- Miletić Stepanović, V., Popović, V. (2019). The problem of production of space and socio-spatial development of the rural settlements of the City of Zaječar. *Demografija*, (16), 77–101. <https://doi.org/10.5937/demografija1916077M> [In Serbian]
- Milošević, B. (2015). Continuity of poverty and poor in Serbian society: From “vulnerable groups” to “transition losers”. *Sociološki godišnjak*, (10), 27–45. <https://doi.org/10.5937/SocGod1510027M> [In Serbian]
- Milošević Šošo, B. (2015). Poverty and its ethical implications in Bosnia and Herzegovina. *Sociološki godišnjak*, (10), 213–224. <https://doi.org/10.5937/SocGod1510213M> [In Serbian]
- Mitrović, Lj. R. (2012). *In the vortex of transition: Serbia in the context of global and regional processes*. Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu. [In Serbian]
- Mitrović, Lj. R., Veličković, D. (2015). Neoliberalism, inequality and social conflicts. *Godišnjak Učiteljskog fakulteta u Vranju*, (6), 203–212. <https://doi.org/10.5937/gufv1506203M> [In Serbian]
- Mitrović, Lj. R., Zaharijevski, D. S. (2015). Development strategies and the production of social inequalities and poverty: Marginalia on the social price of development. *Sociološki godišnjak*, (10), 47–58. <https://doi.org/10.5937/SocGod1510047M> [In Serbian]
- Mitrović, M. (2013). Vidaković, Slobodan. In: Č. Popov & D. Stanić (Eds.). *Serbian Encyclopaedia* (Vol. 2). Novi Sad: Matica srpska; Beograd: SANU, Zavod za udžbenike. [In Serbian]
- Monteiro, A. A. (2020). Poverty and inequality in contemporary Portugal: Impact of the austerity policies and lessons for the future. *Sociološki pregled*, 54 (1), 3–22. <https://doi.org/10.5937/socpreg54-25869>
- Nečiporenko, O. V., Zazurina, V. M., Samsonov, V. V. (2015). The risks of poverty in the modern Russian countryside and the coping mechanisms of rural communities. *Sociološki godišnjak*, (10), 109–121. <https://doi.org/10.5937/SocGod1510109V>
- Novaković, N. (2013). Strikes, unions and privatization in Serbia. *Sociološki pregled*, 47 (1), 23–52. <https://doi.org/10.5937/socpreg1301023N> [In Serbian]
- Novaković, N. (2015). Grey economy, crisis and transition in Serbia. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 45 (2), 259–279. <https://doi.org/10.5937/zrffp45-8208> [In Serbian]
- Ovcharova, L. N., Popova, D. O. (2013). Incomes and expenditures of Russian households: What has changed in the mass consumption standard. *Mir Rossii*, (3), 3–32. [In Russian]
- Pavičević, O., Ilijić, L. (2022). Social inequality and mass imprisonment. *Sociologija*, 64 (4), 563–583. <https://doi.org/10.2298/SOC2204563P>

- Pereira, R. H. M. (2018). *Distributive justice and transportation equity: inequality in accessibility in Rio de Janeiro*. University of Oxford (United Kingdom).
- Petrović, J. S., Marković Savić, O. S. (2018). On social inequalities on the pages of the *Sociološki pregleđ / Sociological Review* in the period of self-management socialism. *Sociološki pregleđ*, 52 (1), 181–215. <https://doi.org/10.5937/socpreg52-16826>
- Poljak, I. (2022). Demographic and socioeconomic characteristics of households and energy poverty in Serbia. *Demografija*, (19), 77–91. <https://doi.org/10.5937/demografija2219077P>
- Popov Momčinović, Z. Z. (2015). Reconciliation and “problems with gender” and poverty of feminist interpolation. *Sociološki godišnjak*, (10), 277–291. <https://doi.org/10.5937/SocGod1510277P> [In Serbian]
- Radovanović, Đ., Obradović, F. (2022). Dimensions of social exclusion of refugees and internally displaced persons in rural areas of Kosovo and Metohija. *Baština*, (58), 193–206. <https://doi.org/10.5937/bastina32-39909> [In Serbian]
- Rimashevskaya, N. M., Bochkareva, V. K., Migranova, L. A., Molchanova, E. V., Toksanbaeva, M. S. (2013). Human potential of Russian regions. *Narodonaselenie*, (3), 82–141. [In Russian]
- Savić, D. V. (2015). Methodological innovations in the research on poverty. *Sociološki godišnjak*, (10), 411–427. <https://doi.org/10.5937/SocGod1510411S> [In Serbian]
- Shaidulina, R. M., Stepanova, R. R. (2020). Main trends of socio-economic inequality and poverty level of the population: The case of the Republic of Bashkortostan. *Vestnik Altaiskoi akademii ekonomiki*, (2), 92–100. [In Russian]
- Sheremet, A. N. (2022). Social exclusion in modern Russian society: Scale, types, forecast. *Meditsina. Sotsiologiya. Filosofiya. Prikladnye issledovaniya*, (3), 209–212. [In Russian]
- Šijaković, I. (2018). Ten of Marx’s ideas that survived the 20th century. *Politeia*, 8 (16), 75–87. <https://doi.org/10.5937/politeia0-19911>
- Šljukić, S. Lj., Šljukić, M. N. (2015). Poverty and conflicts: views and analysis. *Sociološki godišnjak*, (10), 59–69. <https://doi.org/10.5937/SocGod1510059Q> [In Serbian]
- Smith, W. K., Gonin, M., Besharov, M. L. (2013). Managing social-business tensions: A review and research agenda for social enterprise. *Business Ethics Quarterly*, 23 (3), 407–442.
- Stojšin, S. S. (2015). Advantages and disadvantages of sources for research on poverty. *Sociološki godišnjak*, (10), 363–376. <https://doi.org/10.5937/SocGod1510363S> [In Serbian]
- Šutović, M. M. (2015). Poorness or an ‘evolution of development’. *Sociološki godišnjak*, (10), 195–211. <https://doi.org/10.5937/SocGod1510195Q> [In Serbian]
- Šuvaković, U. (2016). *Serbia in the Era of Change*. Moscow: RUDN. [In Russian]
- Šuvaković, U. (2024). Scientific Colonialism And Science Commercialization As A Consequence Of The Scientometric Approach In Social Sciences And Humanities. In: M. Antolović, S. Šljukić (Eds.). *On the phenomenon of quantophrenia and its practical implications in the social sciences and humanities* (101–131). Novi Sad: Matica srpska. https://doi.org/10.18485/ms_kvantofrenija.2024.ch4 [In Serbian]
- Tikhonova, N. E. (2011). The lower class in the social structure of Russian society. *Sotsiologicheskie issledovaniya*, (5), 24–35. [In Russian]

- Tomić, V. (2012). Social exclusion of the young from the labour market in Bosnia and Herzegovina. *Sociologija*, 54 (2), 278–302. <https://doi.org/10.2298/SOC1202287T>
- Van Oorschot, W. (2006). Making the difference in social Europe: deservingness perceptions among citizens of European welfare states. *Journal of European social policy*, 16 (1), 23–42.
- Vidaković, S. (1931). *Tuberculosis and syphilis from the perspective of social policy*. Beograd: Cvijanović. [In Serbian]
- Zubac, J. (2020). The problem of definition and operationalisation of the social exclusion concept. *Kultura*, (166), 316–336. <https://doi.org/10.5937/kultura2066316Z> [In Serbian]

APPENDIX

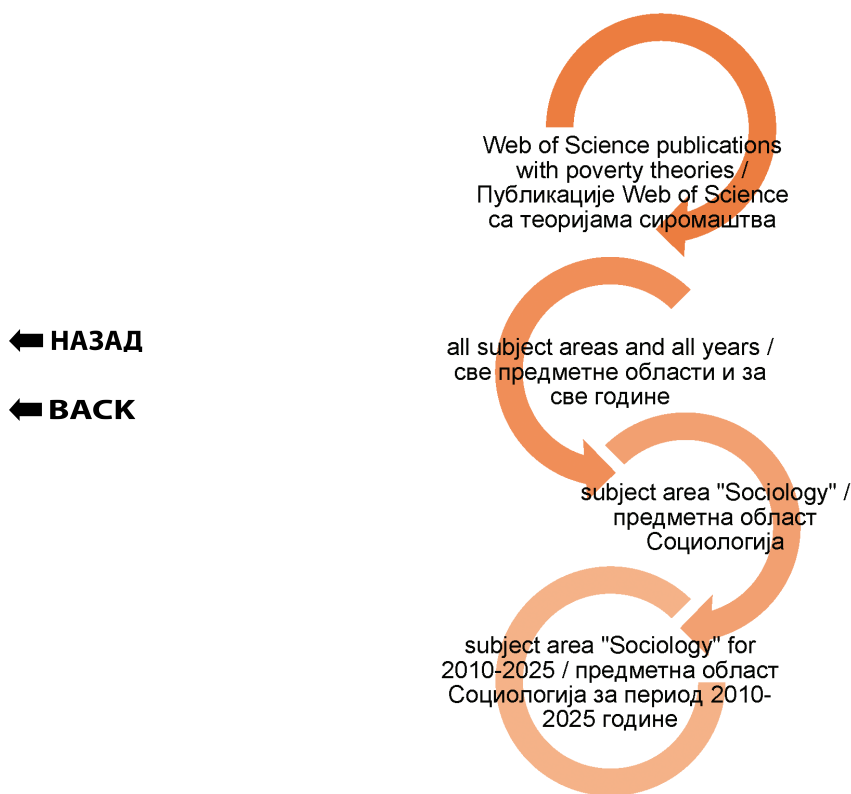

Figure 1: *Publication analysis algorithm*
/ Слика 1: Алгоритам анализе публикација

Table 1: Scientometric analysis results / Табела 1: Резултати сциентометријске анализе

Theories / Теорије	Publications in Web of Science across all subject areas / Публикације у Web of Science у свим предметним областима					Publications in the subject area of "Sociology" / Публикације у предметној област „Социологија“			Publications in Web of Science by subject area sociology in 2010-2025 years / Публикације у Web Of Science по предметној области „Социологија“ у 2010–2025. године					Analysis of the TOP 5 articles by citation / Анализа топ 5 чланака о цитираности			
	Number / Број	The start of indexing / Почетак индексирања	Number of citations (without self-citations) / Број цитаата (без самоцитирања)	Average number of citations per article / Просечан број цитаата по чланку	H-index / Хиршов индекс	Number / Број	Share in the total number of publications % / Удео у укупном броју публикација %	The start of indexing / Почетак индексирања	Number / Број	The share of publications in the total number of publications / Удео публикација 2010–2025. године у укупном броју публикација %	Number of citations (without self-citation) / Број цитаата (без самоцитирања)	Average number of citations per article / Просечан број цитаата по чланку	H-index / Хиршов индекс	Average citation / Просечна цитираност		The penetration rate of sociology in the top 5 cited articles, % / Стопа пенетрације социологије у топ 5 цитираних чланака, %	
														For the entire period / За цео период		For the entire period / За цео период	From 2010-2025 / На период 2010–2025. године
														By all subject areas	By sociology		
Social Space / Друштвени простор	64	1996	2084	32.8	20	15	23,4	1996	12	80,0	750	62,7	6	34,9	34,9	60	60
														18,4	18,4		
														14,2	9,5		
														9,5	3,5		
														6,7	1,3		
Welfare Regime / Режим социјалне заштите	103	1997	3069	30.2	27	30	29.1	2003	21	70,0	269	12,9	10	38,1	4,3	0	0
														16,7	3,3		
														13,7	3,0		
														11,9	2,5		
														7,8	2,4		
Capability approach / Приступ могућностима	356	1999	9357	27.5	41	41	11,5	2003	37	90,2	760	20,7	14	102,5	28,1	20	20
														63,3	6,8		
														45,1	5,8		
														31,4	5,5		
														28,1	4,7		
Social Exclusion / Друштвена искљученост	1903	1993	37837	20.8	83	205	10.8	1993	148	72,2	2320	16,0	25	105,2	18,4	0	0
														74,2	16,1		
														71,9	12,0		
														63,3	9,4		
														56,2	9,0		
Institutional theory / Институционална теорија	69	2002	3739	54,4	23	2	2,9	2008	1	50,0	57	57,0	1	74,4	4,1	0	0
														45,3	3,0		
														38,5	-		
														37,8	-		
														26,4	-		
Co-production / заједничка производња	82	2005	1917	23.4	22	3	3.7	2017	3	100,0	28	9,3	2	20,8	2,3	0	0
														20,3	1,0		
														15,1	0,3		
														13,0	-		
														10,7	-		

← НАЗАД

← BACK

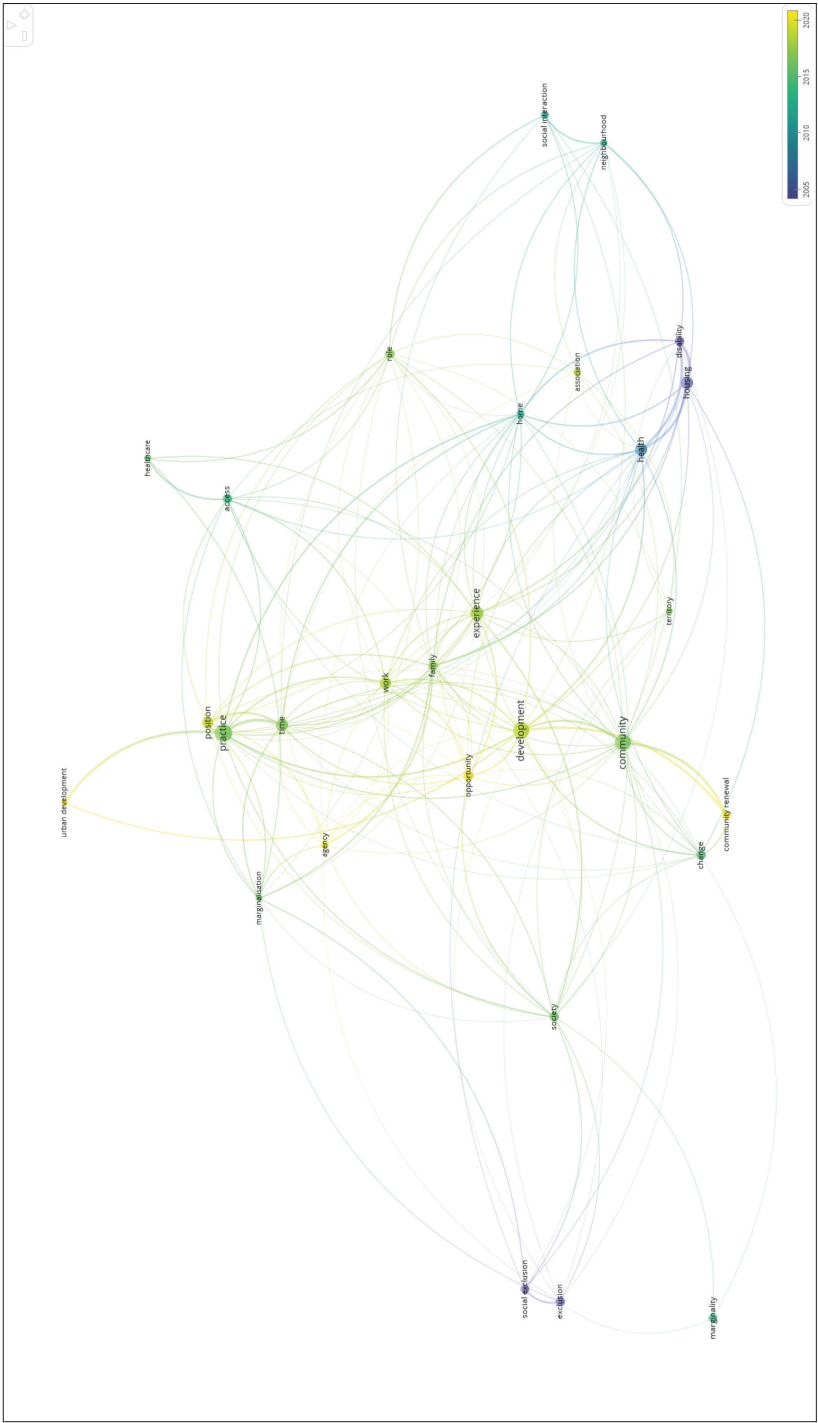

Figure 3: List of keywords for full counting on the topic “Poverty” and “Social Space”: overlay visualization 2010–2024 / Слика 3: Листаа кључних речи за йойїуно брїїање йї йїемама „сиромаштво“ и „друшїивени йрїстїор“ : суйерїїїїрана визуализација 2010–2024.

← НАЗАД
← BACK

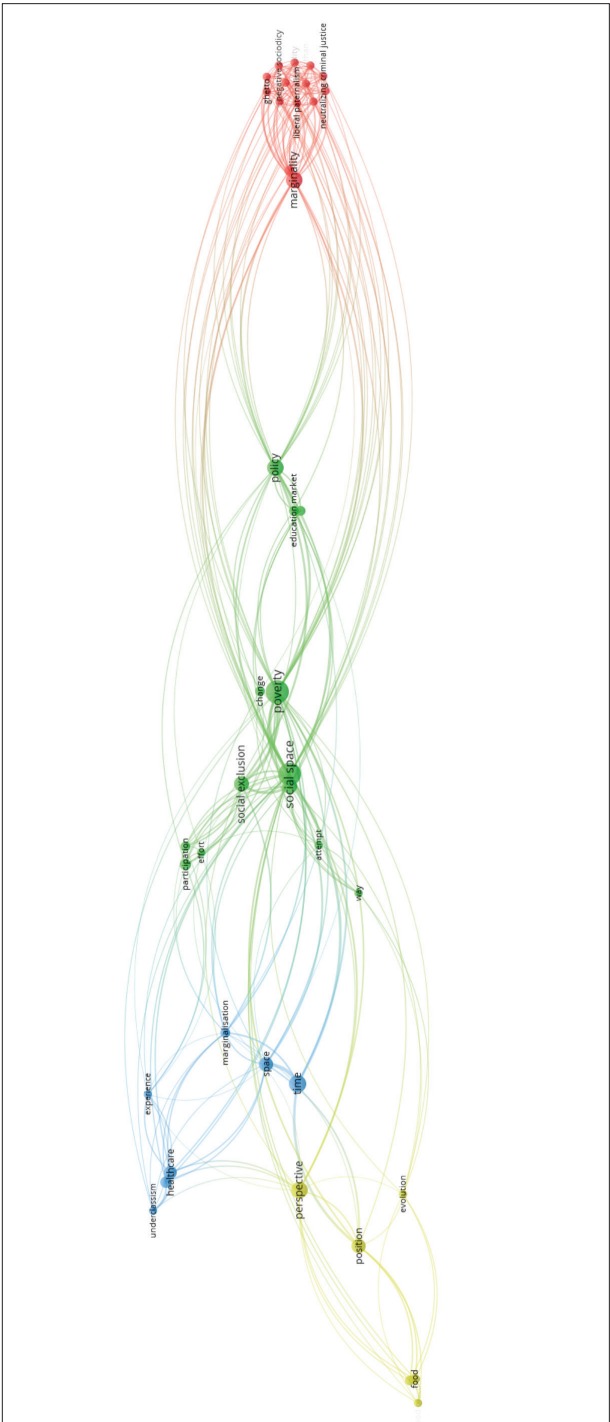

Figure 4: List of keywords for full counting on the topic "Poverty" and "Social Space": subject area "Sociology" / Слика 4: Листа кључних речи за потпуно бројање по темама „сиромаштво“ и „друшћивени простор“: предметна област „Социологија“

